

НАЦИСТСЬКИЙ ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ

УДК 930.1:94(477.54)“1941/1945”

© Юрій СКРИПНИЧЕНКО

БІРЖІ ПРАЦІ – УСТАНОВИ ДЛЯ НАБОРУ НАЦИСТАМИ ОКУПОВАНОГО НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВЩИНИ НА РОБОТИ

У дослідженні розглядаються характерні особливості діяльності бірж праці на окупованій нацистами території Харківщини в роки Другої світової війни. На основі архівних матеріалів, різноманітних наукових праць визначені головні завдання діяльності нацистських бірж праці. Висвітлені методи, засоби, які застосовували працівники установ для набору робочої сили, щоб активізувати цивільне населення Харкова та області для реєстрації на біржі праці. Стаття дає змогу зрозуміти причини, які змушували громадян Харківщини йти реєструватися до бірж праці. У результаті проведеного дослідження вдалося з'ясувати, що установи для набору робочої сили на різноманітні потреби мілітаристської Німеччини були складником нацистського нового порядку в окупованому Харкові та області. Біржі праці відіграли значну роль в організації і запровадженні політики вербування робочої сили до Третього райху.

Ключові слова: Друга світова війна, окупація, біржа праці, реєстрація, повістка, постанова.

Чим далі в історію відходить Друга світова війна, тим більший інтерес у дослідників вона викликає. Упродовж останніх десятиліть написано чимало наукових праць, присвячених різноманітним аспектам тієї трагічної доби. Серед них – висвітлення проблеми діяльності бірж праці на окупованій нацистами території Харківщини.

Пропонована тема є актуальною як серед зарубіжних, так і серед вітчизняних дослідників. Це, зокрема, переосмислення насильницьких методів, які застосовували нацисти до населення Харківщини, жорстока експлуатація, аж до фізичного знищення примусовою працею, та багато інших порушень прав людини [1 – 6].

Метою дослідження є вивчення історії діяльності нацистських бірж праці на окупованій території Харківщини з опорою на архівні джерела та наукові праці дослідників.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі завдання:

1. Дати стисло характеристику діяльності бірж праці на окупованій нацистами території Харківщини.
2. Дослідити причини вимушеної реєстрації цивільного населення на біржі праці.
3. Визначити головні завдання та напрями в роботі установ, пов'язаних із набором громадян на роботи.
4. На основі розглянутих вище завдань визначити роль праці в питаннях примусового вивозу цивільного населення Харківщини на роботи до гітлерівської Німеччини.

Виконуючи розпорядження Розенберга про введення трудової повинності в захоплених східних областях, нацисти з перших днів окупації Харківщини, від 5 серпня 1941 р., почали відкривати німецькі служби праці: установи праці – арбайтсамти (по нім. *arbeitsamt*), у яких непрацюючі мешканці окупованого Харкова та області повинні були зареєструватися. Біржа праці безпосередньо підпорядковувалася нацистському командуванню ВКДО і проводила роботу щодо поставки робочої сили на промислові підприємства та сільськогосподарські об'єкти.

Перша «Німецька служба праці» була заснована спеціальним розпорядженням Канцлера ще 26 червня 1935 р. [7, 24]. Без її відома не можна було не тільки найнятися на роботу, а й звільнитися з неї. Фактично біржі праці були повними господарями долі кожної людини. Із спогадів колишньої мешканки Харкова Анастасії Савеліївни Б.: «А я, розумієте, взагалі, коли німці зайняли Харків, то була реєстрація біржова і взагалі бургомістр. А у мене в паспорті не було (реєстрації), і ось коли він подивився, а у мене тільки прописка була, ось і більше нічого, а ніякої відмітки німецької немає. «А-а-а!» – Мов, це ти партизан, і все різне» [8, 158]. Про обов'язкову реєстрацію на біржі праці згадує і Клавдія Михайлівна Чукович: «І нам сказали всім зареєструватися, піти на біржу, кому виповнилося 15 років. І ми пішли на біржу. На біржі там нас... записали, все, і навіть накормили нас там обідом» [8, 99]. Досить частими були випадки, коли громадян, які не зареєструвалися на біржі праці, окупанти били й відправляли до поліцейських дільниць. Із стенограми бесіди з колишнім першим секретарем Кагановицького райкому ВКП(б)У м. Харкова Олександром Івановичем Євсеєвим, опублікованої в збірнику «Місто і війна: Харків у роки Великої Вітчизняної війни»: «Деякі не реєструвалися, приховували це діло. Хто говорить: ми міняли місце проживання. А деякі так роз'яснювали: якщо я не зареєструюся, то все рівно мене узнають, повісять, тому я вимушений був піти зареєструватися» [9, 280].

Цивільне безробітне населення запрошували з'явитися на біржу праці, де «щодня можна дістати роботу за зарплату» [10, 2]. Постанова про трудову повинність і призначення на роботу передбачала, що «всі, хто зараз не має роботи, повинні негайно з'явитися на Біржу Праці» [11, 25]. Із об'яви начальника

господарського управління м. Харкова підполковника Майєра: «Всі безробітні та працюючі всіх видів фаху розумової та фізичної праці (спеціалісти, інженери, службовці, допоміжна сила і т. д.), які до цього часу не проходили реєстрацію, повинні обов'язково з'явитися на Біржу Праці – Харків, Госпітальний провулок, 3 (колишній Текстильний інститут)» [12, 129].

Окрім запрошень, біржі праці, тісно співпрацюючи з періодичною пресою, зокрема із щоденним часописом «Нова Україна», розміщували на сторінках газети різноманітні оголошення про набір громадян на роботи. Із об'яви «Увага!», опублікованої в № 113 газети «Нова Україна» від 7 травня 1942 р.: «Для німецької ремонтної автомаєстерні потрібні: автомеханіки, автослюсарі, зварювальники, електрики, бляхарі, ковалі. Робота проводиться недалеко від Тракторної Виробні в напрямку на Чугуїв. Постачання ранком, в обід, ввечері. Явка на Холодній горі в танкових казармах – Катеринославська вул., № 193, щоденно від 7.00 до 13.00» [13].

Районні управи Харкова та області надсилали до бірж праці списки осіб, які повинні були зареєструватися. Із повідомлення за № 428 управи бургомистра 10 району, що знаходилася за адресою: м. Харків, Сумська, 46, від 29 грудня 1942 р. до біржі праці: «Надсилається список осіб віком від 14 до 17 років (1928, 1927 та 1926 років народження), які викликаються на 30.XII ц/р. до Біржі Праці» [14, 1]. Такі списки містили десятки, а інколи й сотні прізвищ громадян окупованого міста та області.

Головним завданням бірж праці був облік ресурсів робочої сили з урахуванням здібностей, віку, професійних навичок та стажу.

Від політики грабування й насильства, яку запровадили нацисти в окупованому Харкові, найбільше постраждали пересічні харків'яни. Тотальний геноцид, голодне рабське животіння, цілковите позбавлення елементарних людських прав – усе це приніс нацизм на Харківщину. Прагнення вижити змушувало цивільне населення пристосовуватися до складних умов – реєструватися на біржах праці у своїх районах, як того вимагала «нова влада». Із матеріалів Державного архіву Харківської області: «Доросла людність була зацікавлена в тому, щоб пройти перевірку та одержати штамп на своєму паспорті, що, на її думку, мало ствердити право на постачання хліба» [15, 6]. Згідно з оголошенням відділу харчування міста: «Видача харчових засобів населенню Харкова», опублікованим у № 239 газети «Нова Україна» від 3 жовтня 1942 р.: «Та частина населення Харкова, яка досі не одержує регулярно харчових засобів, може дістати продуктову картку за таких умов: 1. Всі безробітні, якщо вони подадуть до Відділу Харчування (Сумська, 31) картку Харківської Біржі Праці з поточною контрольною печаткою. Найдовший термін дійсності такої печатки – 14 днів... 3. Непрацевдатне населення, якщо на їхньому паспорті є печатка Біржі Праці про звільнення від роботи» [16].

До бірж праці зверталось не тільки цивільне населення, а й керівництво підприємств і установ у пошуках робітників на різні роботи. Із прохання

керівництва Харківського миловарного заводу № 1 від 10 липня 1942 р. до біржі праці: «Прошу Вашого клопотання перед Біржею Праці відкомандирувати для робіт на завод 2-х покрівельників» [17, 44].

Окрім того, керівники підприємств згідно з розпорядженням райхскомісара України Е. Коха від 4 березня 1942 р. «Про обмеження зміни місця праці», приймаючи тих чи інших людей на роботу або їх звільняючи, повинні були обов'язково отримати від біржі праці дозвіл. Керівників, які порушували дії цього розпорядження, чекали: по-перше, різноманітні грошові штрафи; по-друге, до одного року тюремного ув'язнення, яке досить часто замінювали примусовою працею терміном до одного року. Крім того, це розпорядження передбачало, що особа, яка звільнилася, повинна була наступного робочого дня з'явитися на біржі праці для пошуку роботи. Пізніше § 6 розділу II «Обмеження щодо зміни місця роботи» наказу начальника Генерального штабу Армії Цейцлера «Про трудову повинність і призначення на роботу в прифронтівій смузі зайнятих знову Східних областей від 6 лютого 1943 р.» передбачав: «Трудящі, що залишили з тих чи інших причин свою роботу, зобов'язані негайно з'явитись на Біржу Праці або до зазначеної для цього установи» [11, 25].

Особа вважалася прийнятою на роботу лише після підписання спеціального наказу, розпорядження керівництва організації, установи, підприємства. Із розпорядження заступника обербургомистра м. Харкова Сліпченка від 4 липня 1942 р.: «...§ 5. Призначити з 15.VII – ц. р. на посаду референта в справах друку п. Шевельова. Підстава: заява п. Шевельова» [18, 123].

Після оприлюднення комендантом Харкова 23 березня 1942 р. наказу про введення загальної трудової повинності районні управи надсилали населенню за місцем проживання численні повістки, повідомлення про негайну реєстрацію. Із повістки за підписом бургомистра 1-го району м. Харкова Сугаренка: «Багранцеву Івану Францевичу, який мешкає: Мироносицька вул.79. Пропоную Вам з'явитися на Біржу Праці 14 квітня 1943 р. з 8 – 11 години дня, кімната 10. Ветеринарна вул. № 41» [12, 130]. Інше повідомлення, відправлене Р.Ф. Щемелю, мало такий же зміст: «Пропонується Вам з'явитися з патентом і паспортом до Біржі Праці. Ветеринарна вул. 41, 14/ IV – 43р., з 8 до 11 години ранку. Бургомістр 2 Райуправи» [19, 128].

Повістки, повідомлення вручалися безпосередньо тим громадянам, яких викликали до біржі. Якщо їх не було вдома, то вручали їхнім родичам чи сусідам (наприклад, «Повістку на ім'я Біценко Настя (Куликовська 22), 10/X – одержав сусід) » [19, 31]. Із доповідної записки дільничного інспектора від 4/XI 1942 р.: «Біржові повістки на ім'я Радченко Кості та Радченко Павла – (Криловська вул. № 9) одержала мати Радченко» [19, 18].

Зареєструватися необхідно було громадянам незалежно від місця роботи. Згідно з розпорядженням Штандарткомендатури відділу освіти Харківської Міської управи від червня 1943 р. «всім професорам, доцентам та асистентам вищих шкіл м. Харкова, а також всім науковим співробітникам Науково-

дослідчих установ зареєструватись з 2.VI по 6.VI – 1943 року у відділі Освіти / Мироносицька вул. № 1, 4 поверх, 81 кімната, незалежно від місця роботи тепер» [20, 5].

Про умови реєстрації на біржі праці дізнаємося з об'яви господарського командування німецької армії і харківського обербургомистра: «З'явитись на реєстрацію повинні всі мешканці за віком від 14 до 50 років, які зараз перебувають без роботи. Особи, старші за 50 років, які ще бажають працювати, мають також право реєструватись. При реєстрації треба мати з собою паспорт та реєстраційну картку Біржі Праці» [21, 46]. Усі зареєстровані безробітні в певні дні повинні були обов'язково щотижнево, згідно з літерами свого прізвища, відмічатися на біржі праці. Щоденно на біржу праці повинні були з'являтися такі категорії осіб, як спеціалісти, службовці, торгові робітники. Не менше як двічі на тиждень відмічалися і різноробочі. Про те, що громадяни своєчасно з'являлися на біржі праці, їм у спеціальних картках робили відмітки.

Причинами несвоечасної реєстрації цивільного населення на біржі праці були:

1. Побутові. Із пояснювальної записки Наумової Галини Леонтіївни дільничному інспекторові: «Я зовсім не була на Біржі праці, бо не було часу. У мене є дитина 1940 року народження, яка часто хворіє. Зареєструюся на днях. Більше до цього додати нічого не можу. Протокол записано з моїх слів правдиво й мені зачитано. Наумова» [22, 2].

2. Цілеспрямовані. Певна частина населення Харківщини, не виявляючи високої активності, намагалася всіляко ухилятися від праці. Це гальмувало виробничий процес на заводах, у сільських господарствах, які й без того потерпали від нестачі робочих рук.

Для активізації населення до реєстрації на біржі праці й роботи на підприємствах окупанти застосовували широкий спектр методів впливу, а саме:

– Заохочення, преміювання. З об'яви про вербування робочої сили на ХЕМЗ: «Ви знайдете там добре постачання, заробіток і до того ж будете працювати в чудових новітніх цехах» [23, 16]. Продукти харчування видавалися окупованому населенню після того, як у статистичній картці чи в паспорті був проставлений штампель біржі праці: «Віднині жителям Харкова в майбутньому буде видано продукти харчування тоді, коли на статистичній картці буде видно штампель бірж праці» [24, 13].

– Складання численних актів, застосування штрафів, тілесних покарань і навіть тюремного ув'язнення. Із спогадів Олександри Іванівни Понеділок (Щербини), опублікованих у збірнику «Невигадане. Усні історії остарбайтерів»: «Мені вручили повістку і попередили, що за неявку будуть розстріляні батьки» [8, 223]. За несвоечасний прихід на біржу праці дільничні інспектори складали акти. Наприклад, акт, «зроблений інспектором Райдільниці Ю. Дурасовим у присутності гр. Охтирської Оксани Йосипівної, яка мешкає по Глебовської вул. 27 і несвоечасно відмічається на біржі праці. Остання відмітка в

паспорті зроблена 23.4.42 р., що засвідчується підписами» [19, 52]. Із постанови № 646/145 Райбургомістрату 2-го /об'єднаного району м. Харкова від 7 жовтня 1942 р.: «гр. Аргунова Параска Панасівна, що мешкає: Харків, вул. Надіївська, буд. 4 карається грошовим штрафом в 500 крб, в тому, що вона несвоечасно відмічається на Біржі Праці, та за опір, які було нею здійснено відносно інспектора 2-ї райуправи при перевірці документів. Штраф повинен бути сплачений протягом двох днів у касу Райбургомістрату 2-го району...» [19, 53].

Повідомлень дільничних інспекторів, домоуправлінь щодо осіб, які відмовлялися від реєстрації на біржі праці, було небагато. Із повідомлення начальника Адмінвідділу 2-го району Миської управи пану Орлу: «Домоуправління № 256 по Пушкінському в'їзду повідомляє про те, що осіб, ухиляючихся від реєстрації на Біржі Праці, по Домоуправлінню немає» [19, 5]. Такий зміст має і доповідна записка керівника будинкоуправління № 238 до дільничного інспектора 2-ї райуправи (Каразинська, 22): «Згідно з розпорядженням Обербургомистра м. Харкова від 24 / IX № 01 – 31/682 при перевірці безробітних мешканців не було виявлено несвоечасної явки на Біржу Праці» [19, 7].

Здебільшого дільничні інспектори повідомляли районні управи, а також писали докладні записки про порушення місцевим населенням правил реєстрації на біржі праці. Натомість персональні відділи районних управ міста на основі докладних записок дільничних інспекторів оформляли десятки, а іноді й сотні справ, постанов про порушення правил реєстрації на біржі праці. Тільки 2 грудня 1942 р. Управою 2-го району м. Харкова було видано 24 постанови [19].

Справи, які оформляли в районних управах Харкова та області, містили: 1. Короткі відомості. 2. Пояснювальну записку. 3. Докладну записку дільничного інспектора. 4. Постанову бургомистра. Наприклад, справа № 526 про порушення правил реєстрації на біржі праці громадянкою О.Г. Василенко, яка мешкає на Азовській вул. № 38, охоплювала:

1. Короткі відомості про те, що «Василенко Ольга Григорівна, яка мешкає на Азовській вул. № 38, – не зареєстрована на Біржі Праці» [25, 1];

2. Пояснювальну записку: «Я не зареєструвалася на Біржі Праці тому, що там великі черги, а мені не було часу, щоб постояти в черзі і зареєструватися. На днях я зареєструюся. Більше до цього додати нічого не можу. Протокол записано з моїх слів правдиво й мені зачитано. Василенко» [25, 2];

3. Докладну записку дільничного інспектора Різника М. Т. до Райбургомістрату 2-го району м. Харкова: «Прикладаючи при цьому справу про порушення правил реєстрації на Біржі Праці громадянкою Василенко Ольгою Григорівною, прошу оштрафувати її в сумі 150 крб» [25, 3];

4. Постанову бургомистра за № 526 від 28/IX – 42р. про те, що «гр. Василенко Ольга Григорівна, що мешкає на вул. Азовська, буд. 38, карається за порушення закону грошовим штрафом в 150 крб, тому що вона до цього часу на зареєстрована

на Біржі Праці. Штраф повинен бути оплачений протягом двох днів у касу Райбургомістрату 2-го р-ну, Ветеринарна вул. № 27» [25, 4].

Окрім набору, розподілу окупаційного населення на різні роботи, біржі праці займалися вербуванням робочої сили до Німеччини. Через періодичну пресу керівництво бірж запрошувало населення до вербувальних комісій. Із повідомлення начальника Харківської біржі праці доктора Рана, яке було опубліковане в № 100 газети «Нова Україна» від 22 квітня 1942 р.: «Усі безробітні жінки Харкова можуть зголоситися, щоб одержати роботу в Німеччині. Заяви будуть прийматися у вербувальній комісії на розі Сумської та Каразинської вулиць буденних днів від 8 до 14 години. Треба приносити із собою картку з біржі праці та паспорт» [26]. Про результати вербування ми дізнаємося із звіту про діяльність бірж праці у період від 16 червня до 17 липня 1942 р.: «Вербування до Німеччини під час звіту мали наступні успіхи: відправлені були загалом 17 транспортів, число людей 17 741 ч., чол. 7 918, жін. 9 823» [24, 6]. Родинам осіб, які виїхали на роботи до Третього райху, виплачували грошову допомогу. З кожним місяцем нацистської окупації Харкова кількість таких сімей збільшувалася. Із звіту про «Діяльність бірж праці Харкова в період із 16 вересня до 15 жовтня 1942 р.» : «Число текучого прохання про допомогу евакуйованих в Німеччину складає 20 556. Загальне число утриманців, враховуючи дітей, – 51 153. Поступають щоденно нові клопотання. Під час звіту було загалом заплачено 1 700 000 крб» [24, 19].

Окупаційна влада Харкова та області всіляко підтримувала місцеві біржі праці, надаючи їм різноманітну допомогу, численні пільги. Через збільшення виплат грошової допомоги рідним осіб, які поїхали до Третього райху, біржі праці зазнали фінансових труднощів. Зважаючи на ці обставини, Харківський відділ праці видав спеціальне розпорядження такого змісту: «У зв'язку із збільшенням виплати грошової допомоги рідним уїхавшим у Німеччину робітників, яка в останній час відбувається більш частіше, установи не можуть відсіля отримати достатньої позики, щоб уникнути неприємного зволікання у виплаті грошей, прохання місцеві філіали банків по заявам Бірж Праці надавати їм кредити в розмірі 10 000 крб» [27, 36]. У подальшому грошова виплата здійснювалася через бургомістрів у присутності уповноважених осіб від біржі праці. Про це читаємо: «Масовий наплив, отримуваних допомогу в дні виплати, примушує біржу праці проводити виплату в майбутньому через бургомістрів у присутності уповноваженого від Біржі Праці» [24, 19].

Біржі праці функціонували і в Харкові, і в області. Із звіту про діяльність бірж праці в період із 16 червня до 17 липня 1942 р.: «Крім бірж праці, у момент звіту, маючих у Змієві і в Богодухові, відкрилась біржа праці в Чугуєві. Таким чином при відділі праці стоять наступні біржі праці: 1. в Харкові; 2. в Богодухові; 3. в Змієві; 4. в Чугуєві» [24, 6]. Від самого початку своєї діяльності цими біржами здійснювалася реєстрація місцевого населення: «2. Біржа праці в Змієві ще в періоді будівництва, але вже в останні 4 дня зареєструвала майже

3 000 ч. 3. Біржа Праці Богодухова працює близько 3-х тижнів і охопила до сих пір 4 000 безробітних. 4. Біржа Праці Чугуєва ще не підлягає обліку» [24, 7]. Їхня діяльність майже нічим не відрізнялася від бірж праці Харкова. Такі ж організаційні і практичні форми, методи щодо реєстрації і розподілу робочої сили на підприємствах міста запроваджувалися і на території області.

Отже, діяльність бірж праці призвела до збільшення кількості зареєстрованих осіб. Із звіту про діяльність бірж праці Харкова у період із 16 вересня до 15 жовтня 1942 р.: «Під час звіту були знову зареєстровані 1 247 чоловіків і 3 247 жінок. Проти минулого місяця кількість знов зареєстрованих підвищилася. Всього при Харківській біржі праці охоплені картотеками 146 447 осіб (86 438 чоловіків і 60 009 жінок), 1 734 чоловіки і 1 584 жінки зайняті роботою, крім цих, попали в розподіл 453 військовополонених» [24, 13].

Однак у роботі бірж праці були й певні труднощі. Причинами були:

1. Негативне ставлення місцевого населення до діяльності бірж праці, унаслідок чого не вдалося стовідсотково охопити безробітних громадян Харківщини працівниками установ із набору робочої сили.

2. Недостатньо активна пропагандистська діяльність вербувальної кампанії. Із звіту про діяльність бірж праці в період від 16 червня до 17 липня 1942 р.: «Установлено все ж те, що багато робітників уникають вербувальних комісій. Винувата в цьому усна пропаганда...» [24, 5].

Загалом біржі праці, розміщені на окупованій нацистами території Харківщини, відіграли значну роль в організації та запровадженні політики набору робочої сили на примусові роботи.

Проведений аналіз дослідження дає підстави стверджувати, що, незважаючи на певні успіхи, у сучасній історичній науці до сих пір немає наукових праць, у яких би ґрунтовно, всебічно розглядалося це питання. Перспектива пропонованого дослідження полягає в глибшому вивченні традиційних і нових методологічних підходів до висвітлення історії діяльності бірж праці на окупованій нацистами території Харківщини.

Джерела та література:

1. Айкель М. «Через брак людей...». Німецька політика набору робочої сили та примусової депортації робітників із окупованих областей України 1941–1944 рр. / М. Айкель. // Український історичний журнал. – 2005. – № 6. – С. 139–155.
2. Дражевська Любов, Соловей Оксана. Харків у роки німецької окупації 1941–1943: Спогади. / [Передм. Ю. Ш.]. – Нью-Йорк: Б. в., 1985. – 30 с.
3. Гальчак С.Д. «Східні робітники» з Поділля у Третньому рейху: депортація, нацистська каторга, опір поневолювачам. / С.Д. Гальчак. – Вінниця. 2003. – 344 с.
4. Рекотов П.В. Німецько-фашистський окупаційний режим в Україні 1941–1944 рр: дис. канд. іст. наук 07.00.01. / П.В. Рекотов. – Х., 1997. – 234 с.
5. Харьковщина в годы Великой Отечественной войны. Июнь 1941–1943 гг. Сб. док. и мат. / Под ред. А.В. Тесленко. – Х.: Прапор, 1965. – 428 с.

6. Скоробагатов А.В. Промисловість та праця харків'ян в умовах німецької окупації (1941 – 1943). / А.В. Скоробагатов. // Зб. наук. пр., Сер. Історія та географія. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2002. – Вип.9. – С. 106 – 111.
7. ДАХО. – Ф. Р. 2984. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 24.
8. Невигадане. Усні історії остарбайтерів. Автор – упорядник Г.Г. Грінченко. – Х., 2004. – 236 с.
9. «Город и война. Харьков в годы Великой Отечественной войны. [Воспоминания об оккупации Харькова]. / Сост. С.М. Куделко, С.И. Посохов, Е.В. Дьякова. – СПб: Алейтея, 2012. – 568 с.
10. Українське слово. – Київ. – 1941. – 8 жовтня. – Арк. 2.
11. ДАХО. – Ф. Р. 2984. – Оп. 1. – Спр. 2.
12. Там само. – Ф. Р. 3080. – Оп. 1с. – Спр. 4. – Арк. 129.
13. Об'ява «Увага!» // Газета «Нова Україна». – 7 травня 1942 року. – № 113.
14. ДАХО. – Ф. Р. 3065. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1.
15. Там само. – Ф. Р. 2982. – Оп. 5. – Спр. 4. – Арк. 6.
16. Оголошення Відділу Харчування Харкова: «Видача харчових засобів населенню Харкова» // Газета «Нова Україна». – 3 жовтня 1942 року. – № 239.
17. ДАХО. – Ф. Р. 3080. – Оп. 1с. – Спр. 26. – Арк. 44.
18. Там само. – Ф. Р. 2982. – Оп. 3. – Спр. 10. – Арк. 123 зв.
19. Там само. – Ф. Р. 3079. – Оп. 1. – Спр. 206.
20. Там само. – Ф. Р. 2983. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 5.
21. Судовий процес. Про звірства німецько-фашистських загарбників на території м. Харкова і Харківської області в період їх тимчасової окупації: збірник матеріалів під загал. ред. М. Ляховича. – Х., 1944. – 131с.
22. ДАХО. – Ф. Р. 3079. – Оп. 1. – Спр. 253. – Арк. 2.
23. Там само. – Ф. Р. 2983. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 16.
24. Там само. – Ф. Р. 3080. – Оп. 1с. – Спр. 37.
25. Там само. – Ф. Р. 3079. – Оп. 1. – Спр. 249.
26. Повідомлення начальника Харківської Біржі Праці доктора Ране. // Газета «Нова Україна». – 22 квітня 1942 року. – № 100.
27. ДАХО. – Ф. Р. 3080. – Оп. 1с. – Спр. 17. – Арк. 36.

© Юрій СКРИПНИЧЕНКО

БИРЖИ ТРУДА – УЧРЕЖДЕНИЯ ПО НАБОРУ НАЦИСТАМИ ОККУПИРОВАННОГО НАСЕЛЕНИЯ ХАРЬКОВЩИНЫ НА РАБОТЫ

В исследовании рассматриваются характерные особенности деятельности бирж труда на оккупированной нацистами территории Харьковщины во время Второй мировой войны. На основе архивных материалов, разнообразных научных трудов определены главные задачи деятельности нацистских бирж труда. Освещены методы, средства, которые использовали сотрудники учреждений по набору рабочей силы, для того, чтобы активизировать гражданское население Харькова и области к регистрации на биржах труда. Статья позволяет понять причины, которые заставляли граждан Харьковщины идти регистрироваться на

биржу труда. В результате проведённого исследования удалось установить, что учреждения по набору рабочей силы на различные потребности милитаристской Германии были составной частью нацистского нового порядка в оккупированном Харькове и области. Биржи труда сыграли значительную роль в организации и внедрении политики вербования рабочей силы в Третий Райх.

Ключевые слова: Вторая мировая война, оккупация, биржа труда, реестрация, повестка, постановление.

© **Yurii SKRYPNYCHENKO**

THE LABOUR EXCHANGE – THE INSTITUTION TO RECRUIT- CONVEYED THE POPULATION OF THE AREA FOR WORK

In the investigated are considered typical features of the labour exchanges on the Nazi-occupied territory of the area during the second world war. On the basis of archival material, various scientific works defined the main tasks of the activity of the Nazi labour exchange. In full form presents methods, tools that used employees of the institutions to recruit manpower in order to activate the civilian population of Kharkov and region for registration at the labour exchanges. The article allows you to understand the reasons which forced the citizens of the area to go to register to the exchanges. As a result of conducted research managed to establish that institution to recruit manpower to various needs of the militaristic Germany were part of the Nazi new order in the occupied Kharkov and region. At work played a significant role for the Organization and implementation of the policy of recruiting manpower to the Third Reich. The subject of this article expands knowledge about the features of the given aspect of the Nazi occupation regime in all it's not human manifestations. Coverage of this subject is necessary for a complete picture of the history of the Second World War.

Keywords: World War II, occupation, Labor Exchange, registration, agenda, ruling.